

A 19. századi Székelyföld egy erdélyi szász szemszögéből

*Daniel G. Scheint: Az erdélyi székelyek földje és népe (1833).
Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy 2012. 169 old., 1 térkép*

A Székelyföldről és településeiről szóló néprajzi kutatások többsége, ha nem is alaplámpaként, de megkerülhetetlen forrásként kezeli Orbán Balázs *A Székelyföld leírása* című munkáját, melyet gyakran az első és egyetlen Székelyföld-monográfiának tartanak. Azonban már korábban, a 18. századtól kezdődően is történtek kísérletek a régió leírására. Ezek közül az egyik legátfogóbb mű az 1833-ban német nyelven megjelent Scheint-féle monográfia, melyre maga Orbán Balázs is reflektál művében.

Daniel G. Scheint medgyesi orvos *Das Land und Volk der Szeckler in Siebenbürgen in physischer, politischer, statistischer und geschichtlicher Hinsicht* című művének első magyar nyelvű kiadása 2012-ben jelent meg a Székely Nemzeti Múzeum gondozásában. Az előszót Zepezsaner Jenő jegyzi, a gondozás munkálatairól Boér Hunor értekezik. A fordítás Boér Laura munkája. Itt jegyzendő meg, hogy a mű néprajzi vonatkozású részei már 2007-ben, a múzeum *Acta Siculica* évkönyvében megjelentek. (Daniel G. Scheint: *A székelyek népe Erdélyben*. Acta Siculica 2007. Sepsiszentgyörgy 2007. 535–550.)

A 169 oldalas kötetet a székely székek 1832-es térképe egészíti ki. *A székely föld általános hegy- és vízrajzi térképe* ugyancsak Scheint munkája, mely jól ábrázolja a korabeli adminisztratív viszonyokat is.

A kötet első része, miként a címből is kiderül, a honismeretről szól. Ennek első szakaszában a Székelyföld (akkori) természeti állapotát ismerheti meg az olvasó, Scheint az országrészt fekvése, nagysága és határai mellett külön kitér a hegyrajzra, a barlangokra, illetve az erdőkre, síkságokra és

mezőkre is. A vizekről és vízgyűjtő medencékről szóló fejezetből a felszíni és a föld alatti folyók mellett az állóvizek korabeli helyzetéről is képet kaphatunk. Az ezt követő fejezet Székelyföld éghajlatával (alfejezetek: *Levegő; Szelek; Meleg; Éterneműek; Évszakok*) foglalkozik, majd a *Természeti leírás* című fejezetben az ásványkincsek mellett a székelyföldi növény- és állatvilágról olvashatunk.

A második szakaszt a szerző Székelyföld politikai felosztásának szenteli, és külön bemutatja Udvarhelyszék, Háromszék, Csíkszék, Marosszék és Aranyosszék felosztását (kerületek, járások, székhelyek). *A Székelyföldön található romok* című függelékben a szerző a római kortól a Rákóczi-féle szabadságharcig mutatja be a térségbeli főbb várromokat.

A kötet második része népismereti jellegű írásokat tartalmaz. Az első szakaszban a székely nép természeti és erkölcsi karakteréről, a másodikban pedig a székelyek származásáról, illetve a köztük élő „*megettört népekről*” olvashatunk. A következő szakaszok a székelyek nyelvét, tanintézetit, felekezeti hovatartozását, rendi tagolódását, a lakosság kereseti ágait, ruházatát és lakáskultúráját, illetve szokásait és hagyományait mutatják be.

Jelentősnek mondható a székelyek származásáról szóló rész, amely az akkori tudományos ismereteket, elméleteket sorolja fel, azonban nem foglal egyértelműen állást egyik vagy másik mellett, kiemelve, hogy a népcsoport eredetének kutatása számos nehézségbe ütközik és a hiányos, illetve a megbízható történeti források miatt nem megnyugtató, végső választ sem kaphatunk a kérdésre.

Daniel Scheint 1772-ben Medgyesen született, majd szülővárosában elvégzett gimnáziumi éveit követően Bécsben szerzett orvosi képesítést. Ezt követően Szolnokon segédorvosként, majd 1801-től szülővárosában városi és székorvosi feladatokat látott el.

Az 1820-as években Borszékra került betegségének kezelése végett, ahol fürdőorvosként is tevékenykedett. Itt született meg 1824-ben és 1831-ben másik két tudományos műve, ezek a gyógyvizek használatának tudományos leírásával foglalkoznak. A borszéki kezelés és gyógyulása után, az 1820-as évektől 1830-ig állította össze a Székelyfölddel foglalkozó könyv anyagát, mely csak 1833-ra került nyomdába. A késés oka a mellékelt térkép sokszorosítási nehézségei voltak. Művét „*a fejedelem és a haza szolgálatában érdemeket szerzett székely ösöknek őszinte tisztelettel ajánlja*”.

A 19. századi német mű értéke abban rejlett, hogy ez volt az első nem latin nyelven kiadott és több tudományterületet is átfogó Székelyföld-leírás. Az első ilyen jellegű mű végül Orbán Balázs monográfiája lett, melyet 1879-ben Kozma Ferenc írása követett (Kozma Ferenc: *A Székelyföld közgazdasági és közmívelődési állapota*. Székely Mívelődési és Közgazdasági Egylet, Bp. 1879). Onnantól kezdve megfigyelhető a Székelyfölddel foglalkozó leírások tudományterületek szerinti tagolódása, az interdiszciplináris monográfiák háttérbe szorulása. A szász orvos műve a felvilágosodás szellemében alkotódott ugyan, de nem hiányoznak belőle a 19. századi romantika elemei sem, hiszen külön teret szentel a térség történelmi romjainak, illetve az itt lakó népek nemzetkarakterológiai leírásának is.

Külön figyelmet érdemel a helynevek írásmódja: a magyar kiadás szerkesztői a német változatban szereplő földrajzi neveket (települések, folyók) mai magyar megfelelőjükre fordították, illetve a mai helyesírás szerint közölték. A többi, a mai magyar névalaktól eltérő helynevet azonban betűhíven hagyták, melyből egyes esetekben akár a korabeli nyelvállapotra is lehet következtetni.

A német nyelv háttérbe szorulása, illetve a szászok megfogyatkozása miatt Scheint munkája az idők során csaknem feledésbe merült. Mivel a mű eddig csak német nyelven volt elérhető, sajnálatos módon néprajzi berkekben csak kevesen használták kutatásaik során. Például dr. Kós Károly, Szentimrei Judit és dr. Nagy Jenő a kászoni székely népművészetről írott könyvükben Scheint kötetének német eredetijére hivatkoznak. Dicsérik a szerző értékes megfigyeléseit, „*mert hasznos adatokat szolgáltatnak a székelység történeti-néprajzi ismeretéhez, [...] [és] a korabeli székely öltözet egyik legrészletesebb leírását tartalmazza*”.

(Dr. Kós Károly – Szentimrei Judit – Dr. Nagy Jenő: *Kászoni székely népművészet*. Kriterion Könyvkiadó, Buk. 1972. 220.)

Munkáját Scheint négyrészesre tervezte, azonban a két utolsó, a statisztikával és a történelemmel foglalkozó rész sajnálatos módon nem készült el. Valószínűleg sok, ma még megválaszolatlan kérdésre kaptunk volna választ, illetve újabb szemszögből láthattunk volna rá a székelység történetére, ha ezek a fejezetek is napvilágot látnak, azonban ennek az anyagnak sajtó alá rendezésére már nem volt lehetősége, ugyanis 1835-ben meghalt.

Scheint munkájának jelentősége a számos tudományágra kiterjedő, monografikus jellegű adódik, ezért ez a korabeli viszonyokat bemutató mű szakszerűen lektorált magyar nyelvű kiadása jól használható forrásanyag lehet a Székelyföld történelmét, társadalmát, néprajzát kutatók számára. Bár Scheint egyes megállapításai időközben érvényüket veszítették, és gyakran nélkülözik a tudományos megalapozottságot, a mű jó kiindulópont lehet a korabeli állapotok vizsgálatakor, mivel a szász szemszög elengedhetetlen egy árnyaltabb székelységkép megalkotásához. Éppen ezért ez a hiánypótló fordítás alapforrásként kell szolgáljon a jövőbeli történeti, néprajzi és monografikus kutatásoknak, melyek a Székelyföld egészének, egyes régióinak, falvainak múlt- vagy jelenbeli kultúráját mutatják be.

Nagy Ákos